

Araştırma Makalesi/ Research Article

Arşiv Belgeleri Işığında 1790 Tarihli İsmâil (İzmail) Kuşatması

Pınar Doğanay*

(ORCID: 0000-0001-9733-2172)

Makale Gönderim Tarihi

20.08.2024

Makale Kabul Tarihi

14.11.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Doğanay, P., “Arşiv Belgeleri Işığında 1790 Tarihli İsmâil (İzmail) Kuşatması”, *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Aralık 2024), 287-316.

APA: Doğanay, P. (2024). Arşiv Belgeleri Işığında 1790 Tarihli İsmâil (İzmail) Kuşatması. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6(2) (Aralık 2024): 287-316.

Öz

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Karadeniz'deki stratejik noktalarından olan İsmâil (İzmail) şehri ve kalesi, Osmanlı idaresinde sürekli gelişme göstermiştir. İlk ciddi tehlikeyi Osmanlı-Habsburg Savaşları sırasında Boğdan ve Eflâk voyvodalarına ait kuvvetlerin Bucak yöresine yaptığı saldırılarla alan şehir, daha sonraki dönemlerde de sürekli olarak saldırılara maruz kalmıştır. “1768-1774” Osmanlı-Rus Savaşı ile Ruslar'ın kontrolüne giren İsmâil Kalesi, savaş sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile yeniden Osmanlı hâkimiyetine bırakılmıştır. Ancak bu durum kısa sürmüş Ruslar bu defa da “1787-1792” Osmanlı-Rus Savaşı esnasında kaleyi yeniden kuşatma girişiminde bulunmuştur. İlk denemelerinde Cezayirli Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerine karşı umduğunu bulamayan Ruslar, H. 16 Rebiü'l-âhir 1205/M. 22/23 Aralık 1790 tarihinde yeniden saldırıya geçerek Aydoslu Mehmed Paşa komutasındaki İsmâil Kalesi'ni kuşatmıştır. Oldukça kanlı çatışmalara sahne olan bu kuşatmanın ardından kaleyi zapt eden Ruslar,

* Dr., Gazi Üniversitesi, Türkiye, snprdoganay@gmail.com.

Ph. D., Gazi University, Turkey.

Serasker Aydoslu Mehmed Paşa ve Kırım Girayzadelerinden Kuban Hanı Bahtgiray ile kardeşleri Kaplan ve Gazi Giray'ı şehit ederek 30 binden fazla Türk'ü de katletmiştir.

Bu gerçeklikten yola çıkarak hazırlanan bu çalışmanın ana temasını "1787-92" Osmanlı-Rus Savaşı esnasında meydana gelen İsmâil (İzmail) Kuşatması ile bu kuşatma esnasında kalenin seraskeri olan ve hakkında "İsmâil Seraskeri" olmasının dışında tarih sayılarında çok fazla bilgi bulunmayan Aydoslu Mehmed Paşa oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Rus Savaşı, İzmail, İsmâil Kuşatması, İsmâil Kalesi, Aydoslu Mehmed Paşa.

The Siege of Ismael (Izmail) in 1790 in the Light of Archive Documents

Abstract

The city and castle of Ismael (Izmail), one of the strategic points of the Ottoman Empire in the Northern Black Sea, showed continuous development under Ottoman rule. The city received its first serious danger during the Ottoman-Habsburg Wars when the forces of the Moldavian and Wallachian voivodes attacked the Bucak region, was subjected to constant attacks in later periods. Ismael Castle, which came under Russian control during the "1768-1774" Ottoman-Russian War, was returned to Ottoman rule with the Küçük Kaynarca Treaty signed after the war. However, this situation was short-lived and the Russians attempted to besiege the castle again during the "1787-1792" Ottoman-Russian War. Russians, who were not able to achieve what they expected against the Ottoman troops under the command of Cezayirli Hasan Pasha in their first attempt, launched a new attack on 16 Rabiulahir 1205 AH / 22/23 December 1790 AD and laid siege to Ismael Castle under the command of Aydoslu Mehmed Pasha. After this siege, which was the scene of very bloody clashes, the Russians captured the castle, killed Serasker Aydoslu Mehmed Pasha and the Kuban Khan Bahtgiray from the Crimean Girayzades, and his brothers Kaplan and Gazi Giray, and massacred more than 30 thousand Turks.

The main theme of this study, prepared based on this reality, is the Siege of Ismael (Izmail) that took place during the Ottoman-Russian War of "1787-92" and Aydoslu Mehmed Pasha, who was the commander of the castle during this siege and about whom there is not much information in the historical records except for being the "Commander of Ismael".

Keywords: Ottoman-Russian War, İzmail, Siege of Ismael, Ismael Castle, Aydoslu Mehmed Pasha.

Giriş

İsmâil Kuşatması ve Aydoslu Mehmed Paşa özelindeki çalışmalar Türk literatüründe yok denecek kadar azdır. Mehmet Tütüncü ve Andrew Krasnozhon'un başını çektiği bir grup araştırmacının dışında bu konuya değinen araştırmacı sayısının oldukça az olduğu bu alan, aslında Osmanlı tarihi açısından oldukça önemlidir. Tuna¹ deltasındaki önemli güzergâhlardan olması nedeniyle tarih boyunca defalarca kez Rus saldırılarına maruz kalan İsmâil şehri ve kalesi, "1790" yılında Rus General Suvarov önderliğindeki Rus kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Tarihe "1790" İsmâil (İzmail) Kuşatması olarak geçen bu kuşatma, oldukça kanlı çatışmalara sahne oldu ve kuşatmada 30 binden fazla Türk ile 15 bin dolaylarında Rus kuvveti hayatını kaybetti.²

Ruslar'ın almak için pek çok yolu denediği ve uğruna birçok askerinden vazgeçtiği İsmâil Kalesi, sadece Ruslar için değil Osmanlı için de oldukça önemlidir. Zira bu kale, Tuna deltasındaki diğer Türk kaleleri ile bağlantının sağlanmasının yanı sıra Karadeniz'deki geçişlerin kontrolü için de ayrı bir ehemmiyete sahipti.³ Osmanlı Devleti'nin "Kale-i Hamse (Beş Kale)" olarak nitelendirdiği Akkırman, Kili, Bender ve Hotin kaleleri içerisinde yer alan İsmâil Kalesi, Romanya sınırına oldukça yakın bir konumdadır.⁴ Ağaçtan veya topraktan yapıldığı tahmin edilen kale, İstanbul'a on beş günlük bir mesafede yer almaktadır. "1650" yılına doğru şehri ziyaret eden Kâtip Çelebi'nin

¹ Erken dönemlerden itibaren en büyük suyollarından birisi olarak kabul edilen Tuna, Osmanlı'nın Balkanlar'da askeri, siyasi ve ekonomik can damarıdır. Bilhassa payitahtın iâşesinin sağlanması yönünde büyük bir öneme sahip olan nehir, savaşlarda da stratejik lojistik amaçla kullanılırdı. Aynı zamanda sahip olduğu ticaret hacmi sayesinde Osmanlı'nın bölgedeki kale şehirleri açısından da vazgeçilmez bir unsur olan nehir, bu kalelerin birbirleriyle bağlantısının sağlanması açısından da oldukça önemliydi. Ayrıntılı Bilgi için Bk. Gökçen Coşkun Albayrak, *19. Yüzyılda Osmanlı Tunası'nda Ticaret*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.1.; A. Haluk Dursun, "Osmanlı Arşivinde Tuna Nehri Ve Kıyıları" *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 12/2 (2012), s. 338.

² Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 17, (çev. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994, s. 77-78.

³ Duygu Demir, "XVIII. Yüzyılda İsmail (İzmail) ve İsakça (İsakçı) Kalelerine Ait İskele ve Ambarların Zahire Sevkiyatlarında Kullanılması", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (2), 2024, s. 1137.

⁴ Sema Aktaş Sarı, "17. Yüzyılın Sonlarında İsmail Kazasında Sosyal ve Ekonomik Yaşam", *Journal of International Eastern European Studies*, 2 (1), 2020, s. 21.

önemli bir geçit yeri olarak vurguladığı kale, ilk tahrir sayımlarına göre, 36 muhafız tarafından korunmaktadır.⁵

Osmanlı-Habsburg savaşlarının ardından ilk ciddi tehlikeyi “1768-1774” Osmanlı-Rus Savaşı ile yaşayan kale, bu savaş esnasında Ruslar’ın kontrolüne girse de savaş sonrasında imzalanan “*Küçük Kaynarca Antlaşması*” ile yeniden Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. “1787-1792” Osmanlı-Rus Savaşı esnasında ise iki defa Rus saldırısına maruz kalan kale, “22/23 Aralık 1790” tarihinde Ruslar tarafından kuşatılmıştır. Ancak Ruslar’ın kaledeki hâkimiyeti kısa sürmüş, savaş akabinde imzalanan “*Yaş Antlaşması*” ile kale yeniden Osmanlılar’a bırakılmıştır.⁶ Adını bu kuşatma ile duyuran ve tarihe “*İsmâil Seraskeri*” olarak kazınması sebebiyle bu çalışma içerisinde ele alınması uygun görülen Aydoslu Mehmed Paşa ise bu kuşatma esnasında şehit düşmüştür.⁷

Her ne kadar Aydoslu Mehmed Paşa, modern kaynaklarda “*İsmâil Seraskeri*” olarak yer alsada ondan daha fazlasıdır. XVIII. yüzyılda yaşamış, vezirlik rütbesine sahip bir Osmanlı devlet adamı olan Aydoslu Mehmed Paşa, Rumeli ve Anadolu valilikleri başta olmak üzere Özi, Bosna ve Sivas Eyaletleri gibi birçok yerde valilik görevini ifa etmiştir.⁸ Valilik görevinin yanı sıra Bender Kalesi, Vidin ve Hacıoğlupazarı muhafızlığı görevlerini de yürüten Aydoslu Mehmed Paşa, bir dönem Sünne Boğazı Başbuğu olarak da tayin edilmiş daha sonraki dönemlerde de İsmâil ve İbrail taraflarına asker temini için sevk memuru olarak vazifelendirilmiştir.⁹ 1790 yılında İsmâil Seraskeri olarak görevlendirilen Aydoslu Mehmed Paşa’nın Osmanlı belgelerinde adı sadece vermiş olduğu bu hizmetler ile değil aynı zamanda başına

⁵ Feridun Emecen, “İsmâil”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 82.

⁶ Kemal Karpat, “Bucak”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 342.

⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt 3, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, s. 1230-1232.

⁸ Orhan Kılıç, “Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 23, 2017, s. 80; Ahmet Önal, “Sivas Eyaleti Valileri ve Beylerbeyileri (1753-1792)” *Tarihin Peşinde*, 21, 2019, s. 48; Mehmet İnbaşı, “Bosna Eyaleti ve İdarecileri (1750-1800)”, *Prof. Dr. Abdülkadir Yuvalı Armağanı*, C. 2, (Ed. Mustafa Öztürk vd.), Kardeşler Ofset, Kayseri 2015, s. 813

⁹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HAT.) 146-6148, H. 14. 02. 1204/ M. 25 Kasım 1787.

buyruk hareket etme, emre itaatsizlik, vermiş olduğu yanlış kararlar ve firar girişimleri ile de yer almaktadır.¹⁰ Hakkında çıkarılan idam kararına rağmen her defasında affedilerek önemli görevlere getirilen Aydoslu Mehmed Paşa'nın son hizmeti, bu çalışmanın da konusunu oluşturan İsmâil Kuşatması esnasındaki İsmâil Kalesi'nin Seraskerliği'dir.¹¹

Bu gerçeklikten yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada, "1787-1792" Osmanlı Rus Savaşı ile bu savaş esnasında meydana gelen "1790" tarihli İsmâil Kuşatması'na değinilmeye çalışılmıştır. Bu kuşatma esnasında kale komutanı olan Aydoslu Mehmed Paşa ve onun Osmanlı Devleti'nde vermiş olduğu hizmetlerin de ele alındığı bu çalışmanın ilk kısmında Aydoslu Mehmed Paşa'nın kısa bir biyografisi oluşturulmuş ardından ise İsmâil şehri ve bu şehirde yer alan İsmâil Kalesi'ne ilişkin bilgiler verilmiştir. Akabinde ise "1787-1792" Osmanlı-Rus harbi ile bu savaş esnasında meydana gelen 1790 tarihli İsmâil (İzmail) Kuşatması'na değinilen bu çalışma, bu alanda yapılan çalışmalara bir katkı sunmayı amaçlamakta ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için de bir örnek teşkil etmeyi hedeflemektedir.

Aydoslu Mehmed Paşa Hakkında

Doğum tarihine ilişkin kesin bir bilgi bulunmayan Aydoslu Mehmed Paşa, XVIII. yüzyılda yaşamış bir devlet adamıdır.¹² Hasan zade (oğlu) Mehmed olarak kayıtlarda yer alan Aydoslu, günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Aydos şehrinde dünyaya gelmiştir.¹³ Osmanlı Devleti'nde valilik başta olmak üzere çeşitli hizmetlerde bulunan Aydoslu Mehmed Paşa'nın ilk görev yeri Rumeli'dir. H. 26 R 1195 (21 Nisan 1781) tarihinde Rumeli Valiliği'ne tayin olunan Mehmed Paşa, yaklaşık bir yıl burada kaldıktan sonra H. 18 Ca 1196 (1 Mayıs 1782) tarihinde görevinden ayrılmıştır.¹⁴

¹⁰ BOA, Cevdet Zabtiye (C..ZB.) 31-1518, H. 19. 05. 1202/ 26 Şubat 1788.

¹¹ BOA, Bâb-ı Asaflı Tahvil Nişan Kalemi Defterleri (A. DVNSNŞT. d.) 16, H. 29.12.1191/M. 28 Ocak 1778; Mehmet İnbaşı, "Anadolu Eyaleti ve İdarecileri", *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı*, (Ed. Remzi Kılıç), İdeal Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 532.

¹² BOA, Cevdet Dahiliye (C..DH.) 7-334, H. 16. 05. 1201/ M. 6 Mart 1787.

¹³ BOA, HAT, 191-9235, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.

¹⁴ Mehmet İnbaşı, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri", *Osmanlı'da Yönetim ve Savaş*, (Ed. Mehmet Yaşar Ertaş ve Hacer Kılıçaslan), Osamer, İstanbul 2017, s. 129.

Rumeli Valiliği'nin ardından H. 14 Za 1196 (21 Ekim 1782) tarihinde Özi Eyaleti'ne vali olarak tayin edilen Aydoslu Mehmed Paşa, buraya tayin edilmeden önce kayıtlarda, "*Sâbıka Vidin Muhafızı*" olarak yer almaktadır. 21 Ekim 1782'den 5 Eylül 1783'e kadar Özi Valisi olarak görevine devam eden Aydoslu Mehmed Paşa, 5 Eylül 1783 tarihinde ikinci kez Özi Eyaleti Valiliği'ne atanmış ve yaklaşık üç ay daha bu görevde kalmıştır.¹⁵ Osmanlı belgelerinde genellikle "ibka" şeklinde açıklanan bu durum, ekseriyetle idarecilerin görevlerindeki liyakatlerinden dolayı yapıldı.¹⁶

Özi Valiliği'nin hemen ardından Aydoslu Mehmed Paşa, bu defa da Bender Kalesi muhafazası şartıyla H. 6 M 1198 (1 Aralık 1783) tarihinde Bender Sancağı Mutasarrıfı ve Sivas Eyaleti'ne vali olarak atanmıştır.¹⁷ Yaklaşık üç ay bu görevde kaldıktan sonra H. 23 R 1199 (5 Mart 1785) tarihinde görevinden ayrılarak Bosna Eyaleti'ne vali olarak atanan Aydoslu'nun Bosna Valiliği, iki ay kadar sürmüştür.¹⁸ H. 3 B 1199 (12 Mayıs 1785) senesinde Bosna Valiliği'nden ayrılan Aydoslu Mehmed Paşa, ikinci kez Rumeli Eyaleti'ne vali olarak tayin edilmiştir.¹⁹

Rumeli Valiliği'ndeki ilk döneminde yaklaşık bir yıl görevde kalan Aydoslu Mehmed Paşa'nın ikinci dönemi ise birinciye nazaran oldukça kısa sürmüştür. Dört ay gibi kısa bir süre görevde kaldıktan sonra H-29 Za 1201 (12 Eylül 1787) tarihinde görevinden ayrılan Aydoslu Mehmed Paşa'nın görevden ayrılması, bu tarihe kadarki ayrılmaların aksine tayin gerekçesi ile değil İskenderiyeli (İşkodra) Mahmud (Kara) Paşa'nın idam kararındaki kusurları nedeniyle.²⁰ Bu olaydaki kusurları dolayısıyla hakkında idam kararı çıkarılan Aydoslu Mehmed Paşa, bu karar üzerine firar ederek şehri terk etmiştir.²¹ Kısa süren bu firarının ardından

¹⁵ Orhan Kılıç, a.g.m., s. 80.

¹⁶ Necdet Gök, "Osmanlı Diplomatasında Ferman Ve Berât Arasında Benzerlik Ve Farklar", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 2000, s. 223.

¹⁷ Ahmet Önal, a.g.m., s.48.

¹⁸ Mehmet İnbaşı, *Bosna Eyaleti ve İdarecileri*, s. 813.

¹⁹ Mehmet İnbaşı, *Rumeli Eyaleti ve İdarecileri*, s. 129.

²⁰ BOA, C.DH., 336-16753, H. 29. 11. 1201, M. 12 Eylül 1787; BOA, HAT, 211-11375, H-29-12-1205, M. 29 Ağustos 1791.

²¹ Mustafa Bilge, "Kara Mahmud Paşa (1742-1796)", *Balkanlarda İslâm Medeniyeti: II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, 4-7 Aralık 2003, Tiran-Arnavutluk, (haz. Ali Çaksu), IRCICA, İstanbul 2006, s. 493-499.

affedilen Aydoslu Mehmed Paşa, İsmâil ve İbrail taraflarına asker sevki için memur tayin edilmiştir.²²

H. 29 Ra 1202 (8 Ocak 1788) tarihinde ise ikinci kez Bosna Valiliği'ne tayin olunan Aydoslu Mehmed Paşa²³ bu defa da uygun olmayan hareketleri nedeniyle görevinden azledildi. Hakkında bir kez daha idam kararı çıkarılan Aydoslu, bu karar üzerine bir kez daha firar etti. İlk firar girişimine kıyasla oldukça uzun süre firari olarak yaşayan Aydoslu'nun yakalandığı yerde cezasının kesilmesi ve kellesinin de İstanbul'a gönderilmesi yönünde karar çıkarıldı.²⁴

H. 25 C 1203 (23 Mart 1789) tarihine kadar firari olarak hayatını devam ettiren Aydoslu, bu tarihte bir kez daha affedildi ve H. 10 B 1203 (6 Nisan 1789) tarihinde üçüncü kez Rumeli Valiliği'ne tayin olundu.²⁵ Ocak 1790 tarihinde İsmâil ve İbrail taraflarına asker sevkine memur tayin edilen paşa,²⁶ H. 29 C 1204 (16 Mart 1790) tarihinde ise Osmanlı Devleti'nin kritik noktalarından olan Sünne Boğazı'na Başbuğ tayin edildi.²⁷ Böylesine önemli bir noktada görev aldıktan sonra H. 27 L 1204 (10 Temmuz 1790) tarihinde Anadolu Valiliği'ne tayin olunan Aydoslu, (9 Eylül 1790) tarihinde bir kez daha ibka edildi.²⁸ H. 26 Z 1204

²² BOA, Bab-ı Defteri (D.) 8531-1, H. 02. 02. 1202/ M. 13 Kadım 1787; BOA, HAT,, 146-6148, H. 14. 02. 1204/ M. 25 Kasım 1787.

²³ BOA, Ali Emirî I. Abdülhamid (AE. SABH..I), 12-1053, H. 15. 04. 1202/ M. 10 Ocak 1788.

²⁴ BOA, C..DH.., 67-3301, H. 15. 04. 1202, M. 24 Ocak 1788; BOA, C..DH.., 339-16937, H. 02. 06. 1202/ M. 8 Nisan 1788; BOA, C..ZB.. 31-1518, H. 19. 05. 1202/ M. 26 Şubat 1788.

²⁵ BOA, AE.SABH.I., 293-19695, H. 10. 07. 1203/ M. 6 Nisan 1789.

²⁶ BOA, Cevdet Askeriye (C..AS.) 82-3857, H. 29. 04. 1204/ M. 16 Ocak 1790.

²⁷ BOA, Ali Emirî III. Selim (AE.SSLM.III.) 132-8036, H. 29. 06. 1204/ M. 16 Mart 1790. ; Sünne Boğazı bilindiği üzere Avrupa ve Karadeniz'deki limanlara bağlantısı nedeniyle bir hayli önemliydi. Tuna Nehri'nin Karadeniz'e bağlandığı çıkışlardan birisi olan Sünne Boğazı, özellikle Tuna limanlarından İstanbul'a zahire taşıyan gemiler nedeniyle canlı deniz trafiğine sahne olurdu. Ayrıntılı bilgi için Bk. Şenay Özdemir Gümüş, "Sünne Boğazı'nda Seyrüsefer Güvenliği Ve Kule-i Fener Vakfı", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (31), 2016, s. 35.

²⁸ Mehmet İnbaşı, *Anadolu Eyaleti ve İdarecileri*, s. 532.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Aydoslu'nun Anadolu Valiliğine atanma tarihini 11 Haziran 1790 olarak vermektedir. Ayrıntılı bilgi için Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s. 170. Ancak Tahvil Nişan Defter'inde kayıtlı olan tarih, Mehmet İnbaşı'nın Anadolu Eyaleti ve İdarecileri çalışmasında yazdığı tarih ile aynıdır. Ayrıntılı bilgi için Bk.

(9 Eylül 1790) tarihli belgede Anadolu Valiliği'ne ikinci kez tayin olmasının yanı sıra İsmâil Seraskerliği'ne de tayin edildiği bilgisi yer alan Aydoslu Mehmed Paşa,²⁹ bu tarihten sonra İsmâil Seraskeri olarak İsmâil (İzmail) Kalesi'nde bulundu. Aralık 1790 tarihine kadar İsmâil Seraskeri olarak görev yapan Aydoslu, H. 16 R 1205 (22/23 Aralık 1790) gecesi, İsmâil Kalesi'nde Ruslarla girilen kanlı mücadelede şehit düştü.³⁰

Tablo 1: Aydoslu Mehmed Paşa'nın Valilik Görevleri (1782-1790)

Valinin Adı	Görev Yeri	Atandığı Tarih	Ayrıldığı Tarih
Aydoslu Mehmed Paşa	Rumeli Eyaleti	21 Nisan 1781	1 Mayıs 1782
Aydoslu Mehmed Paşa	Özi Eyaleti	21 Ekim 1782	İbka verildi.
Aydoslu Mehmed Paşa	Özi Eyaleti	5 Eylül 1783	1 Aralık 1783
Aydoslu Mehmed Paşa	Bender Sancağı	1 Aralık 1783	24 Ocak 1785
Aydoslu Mehmed Paşa	Bosna Eyaleti	24 Ocak 1785	12 Mayıs 1785
Aydoslu Mehmed Paşa	Rumeli Eyaleti	6 Nisan 1789	20 Eylül 1789
Aydoslu Mehmed Paşa	Anadolu Eyaleti	10 Temmuz 1790	İbka verildi.
Aydoslu Mehmed Paşa	Anadolu Eyaleti	9 Eylül 1790	22-23 Aralık 1790

İsmâil (İzmail) Şehri'nin Kısa Tarihçesi

Günümüzde Ukrayna'nın güneyinde bulunan İsmâil (İzmail) şehri, Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü bir yerde kuruldu.³¹ Osmanlı döneminde Bucak adı verilen bölgede yer alan şehir, eski bir liman

BOA, Bâb-ı Asafî Tahvil Nişan Kalemi Defterleri (A. DVNSNŞT. d.) 16, H. 29.12.1191/M.28 Ocak 1778.

²⁹ BOA, HAT, 182-8344, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.

³⁰ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 1230-1232.

³¹ Andrey Krasnozhan, "History of Ismail Fortress and City", (Ed. Mehmet Tütüncü), *International Journal of Turkology*, 6, 2020 Netherlands, s. 6.

şehri olup sınırları doğuda Turla (Dinyester), batıda Tuna, kuzeyde ise Prut Nehri'ne kadar uzanmaktadır.³² Bu hat üzerinde bulunan Kili, Akkirman ve Kartal şehirleri gibi bir hububat deposu olan şehir, payitahtın erzak ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır.³³

XVI. yüzyılda (H. 889/M. 1484) II. Bayezid'in Kili-Akkirman seferi sırasında ele geçirilen şehir³⁴, İsmâil adındaki kaptan tarafından fethedilmesi dolayısıyla bu isimle anılır.³⁵ Modern kaynaklarda İzmail ya da İsmâiliye isimleri ile de yer alan şehrin isminin kumluk yer anlamına gelen Smil'den geldiği ve İsmâil olarak Türkçeleştiğine dair iddialar bulunmaktadır.³⁶

Osmanlı belgelerinde ilk defa "1542-1543" yıllarına ait Tapu Tahrir Defterleri'nde Kili kazasına bağlı küçük bir köy olarak ismi geçen şehir, "1542-1560" yılları arasındaki Boğdan saldırılarında harap olmuştur.³⁷ "1570" yılı itibarıyla mezra haline gelen şehrin, askerî bir istihkâm olarak teşekkülüne ise H. 998/M. 1590'lara rastlar. Sahip olduğu iskele sayesinde tüccarların sıklıkla uğrak noktalarından olan şehir, bu özelliği dolayısıyla eşkıya saldırılarına da sürekli olarak maruz kalmıştır.³⁸

"1592" tarihli tahrir kayıtlarında, Bender Sancağı'na bağlı bir kaza olarak yer alan şehir, kale ve kale dışındaki çevre yerleşim yeri olmak üzere iki ana yerleşim yerinden meydana gelir. Küçük bir yerleşim yeri olmasına karşın bu tarihlerde nüfus sayısı bir hayli fazla olan şehrin "Şehreküstü" adlı Müslüman Mahallesi ile on adet Gayrimüslim Mahallesi bulunmaktadır. Müslüman Mahallesi'ndeki toplam erkek nüfus sayısının 67 olduğu mahallede, ikamet edenlerin büyük çoğunluğu da Tatar asıllı kimseler oluşturmaktadır. Gayrimüslim Mahallesi'ndeki erkek nüfus sayısının ise 1.008 olduğu şehirde,

³² Mehmet Emin Yılmaz, "İsmâil Geçidi'nde Habeşî Mehmed Ağa Câmii Restitüsyon Denemesi", *INTERNATIONAL JOURNAL OF TURKOLOGY*, 6, 2020 Netherlands, s. 18.

³³ Mustafa Işık, "XVI. Yüzyılda Akkirman Sancağı", *Karadeniz Araştırmaları*, Say: 18, 2008, s.19.; Işık Ertekin, *Kili Kalesi (1767-1792)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015, s. 4.

³⁴ Mehmet Tütüncü, Andrew Krasnozhan, *İsmail Şehri ve Kaleleri*, Chernomor'e Yayınevi, Odesa 2019, s.18

³⁵ Gönül Güreşsever Cantay, "Kaynaklarda Kuzeybatı Karadeniz'de Osmanlı Kaleleri", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 76, 2019, s. 166.

³⁶ Feridun Emecen, a.g.m., s. 82

³⁷ Alper Başer, "Kuzeyde Bir Osmanlı Şehri: İsmail Geçidi (1739-1768)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 50, İstanbul 2023 s. 90.

³⁸ Feridun Emecen, a.g.m., s. 82.

gayrimüslimler'in önemli bir kısmını Boğdanlı, Eflaklı, Kazak-Rus, Rum, Bulgar gibi karışık gruplar oluşturmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise bu gruplara Ermeni ve Yahudiler de dâhil olmuştur. Kaledeki süvari sayısının 36 olduğu şehirde, kale dışında ise 53 süvari bulunmaktadır³⁹.

Osmanlı-Habsburg savaşları sırasında, Boğdan ve Eflak voyvodalarına ait kuvvetlerin Bucak yöresine yaptığı akınlar ile ilk tehlikeli saldırıyı yaşayan şehir, bu saldırılar esnasında Osmanlı hâkimiyetinden çıksa da kısa bir süre sonra yeniden Osmanlı idaresine girmiştir. Ancak şehre yönelik saldırıların arkası kesilmemiş, şehir bu defa da XVII. yüzyılın başında Kazaklar'ın saldırısına uğramıştır.⁴⁰

XVII. ortalarına doğru şehri gören Kâtip Çelebi, İsmâil'in önemli bir geçit yeri olduğuna vurgu yaparak şehrin İstanbul'a on beş günlük bir mesafede bulunduğu ve ahalinin büyük çoğunluğunu gayrimüslimler'in oluşturduğunu aktarmaktadır. Şehirde kale haricinde 8.000 hane bulunduğundan da bahseden Kâtip Çelebi'nin verdiği hane sayısı, araştırmacılar tarafından abartı bulunmakla birlikte araştırmacılar verilen bu sayının hane sayısı değil toplam nüfus sayısı olduğu hususunda hemfikirdir.⁴¹ Kâtip Çelebi'nin ardından yaklaşık on yıl sonra şehri gören Evliya Çelebi ise İsmâil'deki hane sayısını 2.000 olarak vermektedir. Müslümanlara ait mahalle sayısını ise üç olarak veren Evliya Çelebi, şehirde ayrıca çok sayıda Rum ve Ermeni Mahallesi ile 800 kadar dükkânın bulunduğundan da bahsetmektedir.⁴² Rus işgalinin hemen öncesinde şehri gören Baron de Tott ise buranın Kırım Türkleri ile Osmanlılar arasında bir ticaret merkezi olduğundan bahsederek, şehrin Osmanlı Devleti için adeta bir tahıl deposu olduğunu ve kale şehirlerden İstanbul'a gönderilen bütün erzakın burada toplandığı yazmaktadır. Ayrıca şehirde hayvancılık ve buna bağlı iş kollarının da geliştiğinden bahseden Baron de Tott, şehrin meydanında deri tabakalanması için geniş alanlar bulunduğunu ve bu alanlarda hazırlanan derilerden istenilen eşyaların imâl edildiğini aktarmaktadır.⁴³ Şehirde bulunan en eski bina ise Tuna Nehri'nin

³⁹ Mehmet Tütüncü; Andrew Krasnozhon, a.g.e., s. 180.

⁴⁰ Feridun Emecen, a.g.m., s. 82.

⁴¹ Feridun Emecen, a.g.m., s. 82.

⁴² *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 5. Kitap- Cilt 1, (haz. Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.154-156.

⁴³ Baron De Tott, *Türkler 18. Yy'da: Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar*, (çev. Mehmet R. Uzmen), Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul 1970, s. 164.

kıyısında ve eski geçidin hemen yanında bulunan Taş Kubbeli camiidir. Şehirde bulunan diğer yapılara nazaran günümüze kadar korunan bu binanın inşası ile ilgili ise kesin bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁴

“1768-1774” Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Ruslar’ın kontrolüne giren şehir, savaşın ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlılar’a bırakılmıştır.⁴⁵ “1787-1792” Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı esnasında Özi Kalesi’nin düşmesinin ardından askerî bakımından ön plana çıkan şehir, Rus saldırıları karşısında bir kez daha Ruslar’ın eline geçse de “1792” tarihindeki Yaş Antlaşması yeniden Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. “1809” tarihindeki Osmanlı-Rus savaşı sırasında yeniden Rus işgaline uğrayan şehir, “1812” Bükreş Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyetinden tamamen çıkmıştır. “1856”daki Kırım Harbi sonrasında Osmanlı hâkimiyeti giren şehir, “1878”de tekrar Rus hâkimiyetine girmiş ve “1940”ta Romanya’ya katılmıştır. “1947” senesinde ise Sovyetler Birliği’ne bırakılan şehir, günümüzde Ukrayna toprakları içinde yer almaktadır.⁴⁶

İsmâil (İzmail) Kalesi

Cenovalı tüccarlar tarafından XII. yüzyılda kurulduğu bilinen İsmâil Kalesi, XIV. yüzyılda kısa bir süre Eflâk Prenslığı hâkimiyetinde kaldıktan sonra “1484” yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Topraktan veya ağaçtan inşa edilen kale, Roma sınırına oldukça yakın bir konumda yer almaktadır. Aynı zamanda Tuna Nehri’nin Karadeniz’e döküldüğü bir noktada yer alan kale, “Kale-i Hamse (Beş Kale)” olarak bilinen Akkirman, Kili, Bender ve Hotin kaleleri içerisinde yer almaktadır.⁴⁷

Osmanlı Devleti’nin Kuzey Karadeniz hâkimiyetindeki stratejik noktalarından olan kale, bu bölgede yer alan kaleler ile bağlantının sağlaması açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra Tuna’daki geçişlerin kontrolünün sağlanmasında da önemli bir faktöre sahip olan kale, Osmanlı Devleti’nin batı yönlü seferlerinde kullandığı İstanbul-Özi yolu olarak bilinen “Sağ Kol” üzerinde yer almaktadır.⁴⁸ İsmâil

⁴⁴ Mehmet Tütüncü; Andrew Krasnozhon, a.g.e., s. 146.

⁴⁵ Serhat Kuzucu, *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2012, s. 45.

⁴⁶ Feridun Emecen, a.g.m., s. 84

⁴⁷ Duygu Demir, a.g.m., s. 1138.

⁴⁸ Bu güzergâh; İstanbul’dan Çatalca, İnceğiz, Midye, Vize, Pınarhisar, Kırkkilise, Fakihler, Aydos, Prevadi, Hacıoğlu Pazarı, Divane Ali, Tekfurgölü, Karasu, Babadağı,

Geçidi'nin 1589'da Dâeüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya temlik edilmesiyle birlikte yeniden inşa edilen bu kale, özellikle Kazak saldırılarından korunmak amacıyla yapılmıştır.⁴⁹

1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı esnasında Ruslar tarafından ele geçirilen kale, savaşın ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile yeniden Osmanlı idaresine girmiştir.⁵⁰ Savaş esnasında kalenin önemini bir kez daha anlayan Osmanlılar, yapılan barış antlaşmasının ardından kaleyi güçlendirmiştir.⁵¹ Ancak kale, "1787-1792" Osmanlı-Rus savaşı sırasında, birkaç defa daha Rus saldırısına maruz kalmıştır. İlk kuşatma esnasında Cezayirli Hasan Paşa ve beraberindeki birlikleri aşamayan Ruslar, Aralık "1790" tarihindeki ikinci kuşatmada kaleyi ele geçirmiştir. Kalenin ele geçirilmesinin ardından Rusya'nın gayri resmi ilk ulusal marşı olan Grom pobedy, razdavaysya'yı dile getiren Ruslar, bu kuşatma esnasında 30 binden fazla Türk'ü katletmiş, binlerce Türkü'de esir almıştır.⁵² Savaşın akabinde imzalanan Yaş Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan kale, "1809" tarihinde bir kez daha Ruslar'ın saldırısına uğramış ve "1812"de imzalanan Bükreş Antlaşması ile Rus kontrolüne bırakılmıştır.⁵³

Sivil halkın yanı sıra normal zamanlarda yaklaşık 1.500 askerin bulunduğu kalede, bu sayı sefer zamanında 40 bini bulmaktadır.⁵⁴ Kalede bulunan askerlerin önemli bir kısmını Rumeli ve çevresinden temin eden Osmanlı Devleti, ihtiyaç halinde Anadolu ve İstanbul'dan

İsakça, Tolçu, İsmail Geçidi, Tatarpazarı, Yanık Hisar, Akkerman, Özi, Kefe ve Azak'a kadar uzanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bk. Mehmet İnbaşı, "Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Tuna Nehrinin Stratejik Önemi (XVII. Yüzyıl)", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, Bükreş-Romanya 1-5 Kasım 2006, (2), IRCICA, İstanbul 2011, s. 480.

⁴⁹ Mehmet Tütüncü; Andrew Krasnozhon, a.g.e., 62

⁵⁰ Cengiz Fedakar, *Bender Kalesi (1768-1774)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019, s.61; Haydar Efe, "Osmanlı'nın Kuzey Ve Doğu Politikası Ve Rusya'nın "Sıcak Denizlere İnme Politikası" Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları" *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9 (17), 2018, s. 312.

⁵¹ Ayla Efe, "Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e" *OTAM*, 19, 2006, s. 145.

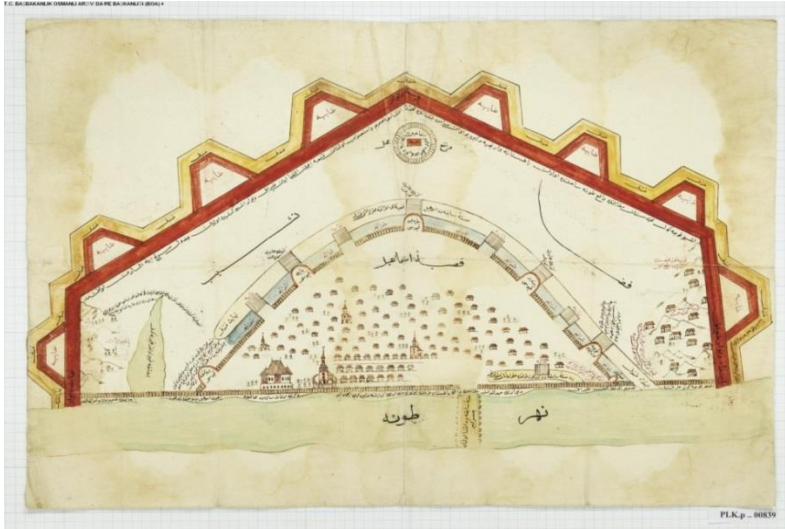
⁵² Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*, C. 5, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 94-95.

⁵³ Ayla Efe, a.g.m., s. 148.

⁵⁴ BOA, C.. AS., 862/36937, H. 21. 01. 1204/M. 11Ekim 1789.

da kaleye destek kuvvet göndermiştir.⁵⁵ Günümüzdeki kalıntıları yok denecek kadar az olan kalenin 1790 tarihli planı ise aşağıdaki gibidir:

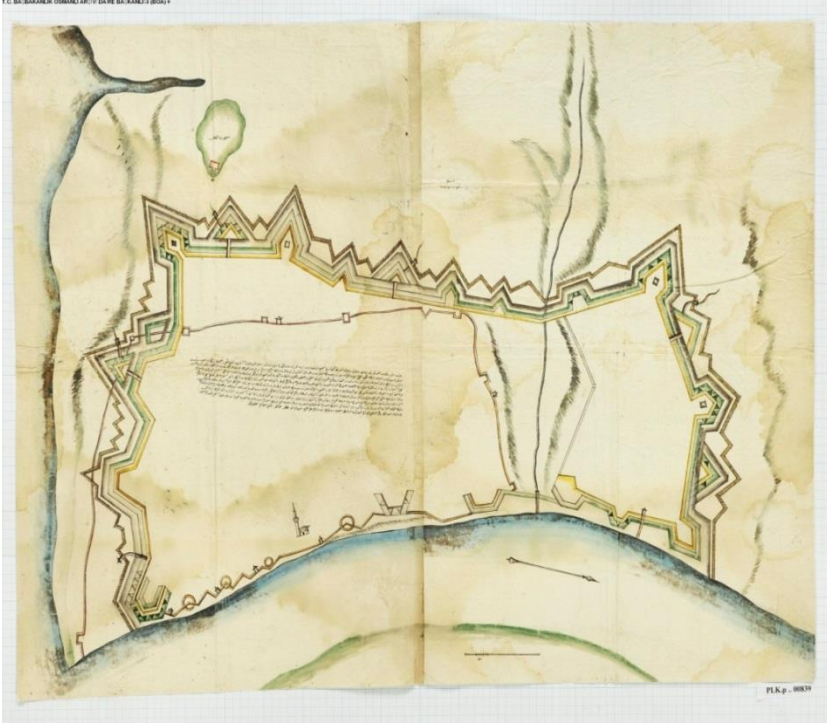
Plan 1: İsmâil (İzmail) Kalesi'nin Planı (1790)⁵⁶

⁵⁵ BOA, C..AS., 682-28649, H. 27. 02. 1204/ M. 16 Kasım 1789; C..AS.. 204-8741, H. 29. 02. 1204/ M. 18 Kasım 1789; HAT., 186-8782, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.

⁵⁶ BOA, Plan, Proje ve Krokiler (PLK_p.) 839-2., H. 05. 07. 1280/M. 16 Aralık 1863.

Plan 2: İsmâil (İzmail) Kalesi'nin Planı (1790)⁵⁷

1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı ve Seyri

1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı her iki devlet için de farklı anlamlar taşımaktaydı. Osmanlı Devleti bu savaşa Kırım'ı geri almak amacıyla girerken, Ruslar ise Kırım'daki hâkimiyetini pekiştirerek Karadeniz'de daha rahat hareket etme arzusundaydı. Bu nedenle Ruslar'ın Özi'ye hâkim olup Bender, İsmâil, İbrail ve Silistre'yi alması gerekiyordu.⁵⁸ Ancak savaşın tarafları sadece Osmanlı ve Ruslar değildi. Osmanlı her ne kadar Avusturya'ya savaş açmasa da Avusturya bu savaşa Belgrad'ı geri almak amacıyla katılmıştı.⁵⁹ Bunun yanı sıra Kafkaslar'da

⁵⁷ BOA, Plan, Proje ve Krokiler (PLK_p.) 839-2., H. 05. 07. 1280/M. 16 Aralık 1863.

⁵⁸ Zülfiye Koçak, "1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşında Değişen Dengeler Ve Yaş Antlaşması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2, 2017, s. 464.

⁵⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 14-16.

sürdürülen nüfuz mücadeleleri, Ruslar'ın Osmanlı konsoloslarını kendi topraklarında istememesi ve Eflâk voyvodasının iltica etmesi gibi nedenler de savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı.⁶⁰

Farklı gerekçelerle ortaya çıkan ve güçlü iki devlete karşı mücadele etmek durumunda kalan Osmanlı Devleti, böylesine önemli bir savaş için yeterli hazırlığa ve stratejiye sahip değildi. Ordu mevcut duruma göre hareket etme kararı almıştı. Öyle ki, ordu Edirne'ye doğru hareket ettiğinde dahi bir sonraki adımının ne olacağı belirsizdi. Nitekim Yusuf Paşa, alınan bu karar doğrultusunda hareket ederek orduyu öncelikle Silistre bölgesine doğru yola çıkarttı. Ancak Belgrad'ın kuşatma tehlikesi altında olduğu haberi gelince ordunun güzergâhı değiştirilerek Vidin'e doğru yola çıkıldı.⁶¹ Avusturya cephesinde Yusuf Paşa'yı görevlendiren Osmanlı Devleti, Rus cephesinin komutanlığını ise İsmâil şehri ve çevresinin de komutanı olan eski sadrazamlardan Şahin Ali Paşa'ya bıraktı. Gazi Hasan Paşa'yı da Karadeniz Seraskerliği'ne tayin eden devlet, Kuban Hanı Şahin Giray ile Şehbaz Giray'dan da yardım istedi.⁶²

19 Ağustos 1787 tarihinde Osmanlı kuvvetleri, Rus kontrolünde bulunan Kılburun'u almak için harekete geçti. Başarılı bir mücadele verilmesine rağmen Kılburun'u alamayan Osmanlı birlikleri, Haziran 1788'de tekrar harekete geçerek Kılburun önlerine geldi. Bu defa karşılarında İngiliz Paul Jones ve Nassau-Siegen Prens'i'nin komutası altında birçok Rus gemisinin saldırıya hazır beklediğini gören Osmanlı kuvvetleri, geri çekilmek yerine mücadele etme kararı aldı. Özellikle Hasan Paşa, Rus kuvvetlerini mağlup edeceğine inanmıştı. Ancak bu durum kısa sürdü, 27 Haziran'da Osmanlı birliklerine ait en iyi gemilerden birkaçı karaya oturdu. Bunun üzerine meydana gelen çatışmalarda çok sayıda Türk askeri şehit düştü, birçoğu da yaralandı.⁶³ Rus kuvvetleri karşısında başarılı bir saldırı gerçekleştiremeyen Osmanlı birlikleri, Kılburun'dan vazgeçerek Özi taraflarına çekildi.⁶⁴

⁶⁰ Ayla Efe, a.g.m., s. 141.

⁶¹ Mustafa Nuri Paşa, Netayic Ül-Vukuat, C. 3-4, (Sad. Neş'et Çağatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 174-175.

⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 4, 1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 536.

⁶³ Cengiz Fedakâr, "1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri Ve Hocabey Muharebeleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 12 (46), 2015, s. 126.

⁶⁴ Zülfiye Koçak, a.g.m., s. 465.

Osmanlı kuvvetlerinin Özi tarafına çekilmesini fırsat bilen Rus General Potemkin ise Avusturya'ya destek olmak için Yaş taraflarına destek kuvvet sevk etti ve Yaş kasabasını ele geçirdi. Yaş kasabasının ele geçirilmesiyle birlikte yönünü bu defa Hotin Kalesi'ne çeviren müttefik kuvvetler, 31 Ekim 1788'de kaleyi mücadele etmeden aldı.⁶⁵

Osmanlı ordusunun kayda değer bir kısmının, Avusturya cephesine gitmesini fırsat bilen Rusya ise savunmasız kalan Özi Kalesi'ni kuşatmaya başladı. Özi Kalesi'nin ele geçirilmesi Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı geri almasıyla ilgili çabalarını sonuçsuz bırakacaktı.⁶⁶ Ali Paşa tarafından savunulan kalenin kuşatması 29 Ağustos (1788) tarihinde başladı. Potemkin bizzat başkomutanlığa getirilmiş, Kılburun'un savunmasında yararlanan Suvarov da onun emrindeydi. Osmanlı tarafında ise işler yolunda değildi. Hasan Paşa, İstanbul'a geri dönmüştü. Başında komutanı olmayan donanmadan kalanlar ile Özi'de mahsur kalan Türkler'in kararlı direncinden başka bir şey yoktu.⁶⁷ Bu nedenle Şahin Giray'dan yardım istendi. Ancak Giray kardeşlerden beklenen destek zamanında gelmedi. Maiyetlerindeki 3 bin askerle kaleye doğru hareket eden Giray kardeşler, kimi zaman zorlu kış şartlarını, kimi zaman da yeterli gıda ve para olmadığını bahane ederek Özi'ye tam manasıyla yardımda bulunmadı.⁶⁸ Kalede bulunan askerler ile kale halkından başka kimsenin bulunmadığı Özi Kalesi, yeterli askeri destek ve mühimmat bulunmadığı için Rebiü'l-evvel'in 18. Günü (17 Aralık 1788), Ruslar'ın eline geçti.⁶⁹ Ruslar'ın kaleyi kuşattıktan sonra yağmalaması ve on binlerce sivil ve askeri öldürmesi tarihe yazılmış kara bir lekeydi.⁷⁰ Öyle ki Ruslar bu kuşatmada, 14 bin Osmanlı askerini şehit ederken, 7 bin Türk'ü de esir almıştı. Esir düşenler arasında Özi Valisi Hamid Hüseyin Paşa ile Özi Defterdarı İbrahim Efendi de bulunduğu bu kuşatmada hayatını kaybeden Rus askeri sayısı ise 5 bin dolaylardaydı.⁷¹

⁶⁵ Fedakâr, a.g.m., s. 129.

⁶⁶ Hülya Çakıroğlu, "İsmail Kala'sı Muhâsarası" (Ed. Mehmet Tütüncü), *International Journal Of Turkology*, 6, 2020 Netherlands, s. 85.

⁶⁷ Nicolae Jorga, a.g.e., s. 79.

⁶⁸ Ozan Kahya, *Özi Kalesi (1768-1792)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2023, s. 326-327.

⁶⁹ BOA, HAT., 1451-1510, H. 15. 05. 1203/M. 11 Şubat 1789.

⁷⁰ Hülya Çakıroğlu, a.g.m., s. 85.

⁷¹ Cengiz Fedakâr, a.g.m., s.126.

Özi'nin Ruslar'ın eline geçmesinin ardından Osmanlı tahtında değişiklik yaşandı ve 7 Nisan 1789'da vefat eden Sultan I. Abdülhamid yerine henüz çok genç olan Sultan III. Selim tahta geçti.⁷² Yeniçeriler tarafından oldukça sevilen genç Sultan, savaştan başarı ile çıkılacağı hususunda emindi.⁷³ Bu nedenle tahta geçer geçmez ilk iş olarak İsmâil Seraskerliği görevine Gazi Hasan Paşa'yı getirmek olan III. Selim, Özi'nin düşman işgalinden kurtarılmasını emrederek Sadrazam Yusuf Paşa başta olmak üzere tüm askerî birliklerden sadakatle hizmetlerine devam etmelerini istedi.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nde bunlar olurken, Rus birlikleri 19 Temmuz'da Punta Nehri sahilindeki Osmanlı koruma birliğini imha etti ve 20 Temmuz'da Fokşani'ye ani bir baskın düzenleyerek buradaki Osmanlı birliklerini yenilgiye uğrattı. Bu yenilginin öcünü almak isteyen Osmanlı kuvvetleri ise 17 Eylül'de Boze Nehri yakınlarındaki Dobici'ye oradan da Romn Sarat Nehri kıyısına ulaştı. Merkezden gönderilen askerî birliklere karşın müttefik kuvvetler karşısında yeterli sayıda asker ve mühimmata sahip olamayan Osmanlı birlikleri, 30 bin kişilik müttefik ordusu karşısında hezimete uğradı. Hasan Paşa'nın durumu merkeze bildirmesi üzerine devlet adamlarının bazıları barış yapılması yönünde fikir beyan etti. Ancak Sultan III. Selim ve bazı devlet adamları, buna karşı çıkarak savaşa devam edilmesi yönünde karar bildirdi.⁷⁵

Bunun üzerine Gazi Hasan Paşa komutasındaki birlikler, İsmâil Kalesi civarında Ruslarla yeniden mücadeleye girerek Ruslar'ı hezimete uğrattı. Bu kuşatmada umduğunu bulamayan Rus kuvvetleri, yönünü Bender Kalesi'ne çevirdi. Ruslar yönünü Bender'e çevirirken İsmâil Kalesi'nde kalenin tamir ve güçlendirme çalışmalarına başlandı. Daha önce Özi ve Hotin Kaleleri'nin tamirini yapan Abdülbaki Ağa, bu iş için görevlendirildi.⁷⁶ Kuşatma esnasında bir hayli zarar gören kale, daha önce deprem nedeniyle epey zarar görmüş ancak tamir edilmemişti. Özellikle kalenin mahzeni depremde ağır hasar almıştı. Bu

⁷² Zülfiye Koçak, a.g.m., s. 465.

⁷³ Erdoğan Keleş; Tülay Erçoşkun, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyân (1807-1809)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56), (2014), s. 271.

⁷⁴ Enver Ziya Karal, *Selim III.'ün Hatt-ı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 21-22.

⁷⁵ Ozan Kahya, a.g.t., s. 13.

⁷⁶ BOA, AE.SABH.I., 17-1476, H. 10. 07. 1203/M. 6 Nisan 1789.

nedenle kale mahzeninin yeniden inşası için İsakçı ve Tolçu taraflarından kereste temin edildi.⁷⁷

Öte yandan Bender Kalesi'nde 70.000 Rus askeri karşısında yeterli miktarda Osmanlı askeri yoktu.⁷⁸ 319 topçu nefer ile Hotin'den gönderilen 50 kadar nefer vardı. Bu sebeple donanmadan karadan ve denizden kalenin savunması için destek vermesi istendi. Şayet destek sağlanamazsa durumun vahim olacağı belirtildi.⁷⁹ Yaklaşık 52 gün süren Rus kuşatmasının ardından yeterli desteğin gelmediği Bender Kalesi, hiç direnişe geçilmeden Muharrem'in 4. Perşembe günü Ruslar'a teslim edildi. Kuşatma esnasında kaleyi yıkan Ruslar, kale muhafızı Zihneli Hasan Paşa'yı da esir aldı. Zihneli Hasan Paşa'nın esir düşmesinin ardından kalede bulunan ahaliyi kurtarmak için Bender Seraskeri Hacı İsmâil ve Zaralızade Abdullah Paşalar görevlendirildi.⁸⁰ Bender taraflarında bunlar yaşanırken bölgedeki bir diğer Rus kuvveti, 11 Ekim tarihinde Akkirman'ı ele geçirdi. Önce Akkirman'ı ardından da Bender'i ele geçiren Ruslar, bu kalelerin fethiyle birlikte Tuna'nın Kuzey'indeki stratejik noktaların üstünlüğü ele geçirdi.⁸¹

Akkirman ve Bender'in Ruslar'ın eline geçmesinin ardından Osmanlı Devleti, bölgedeki diğer bir kale olan İsmâil Kalesi'nin savunması için hazırlıklara başladı.⁸² Ruslar da bu esnada bölgedeki bir diğer kale olan Kili'ye doğru yöneldi ve Ekim 1790'da burayı kuşattı. Kuşatma haberini alan Sadrazam Şerif Hasan Paşa Silistre'den hemen harekete geçti. Ancak yeterli sayıda askerî kuvvete sahip değildi. Hatta bu durum bölgede endişelere neden oldu. Bu nedenle bir meşveret meclisi toplanmasına karar verildi. Toplantı esnasında ordu kadısı olan Keçecizade Salih Efendi, iaşe ve asker sayısının yetersiz olması sebebiyle harekete geçmenin sakıncalı olduğu iletti. Toplantıda bulunanların da desteklediği bu karar, hazırlanan bir mahzarla

⁷⁷ BOA, AE. SSLM. III, 391-22646, H. 23. 09. 1204/M. 17 Haziran 1789.

⁷⁸ BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA.e.) 434-68, H. 03. 03. 1204/M. 2 Aralık 1788.

⁷⁹ BOA, C..AS., 916-39582, H. 11. 08. 1203/M. 7 Mayıs 1789.

⁸⁰ BOA, HAT., 30-1407, H. 02. 04. 1205/M. 9 Aralık 1790.

⁸¹ Hakan Engin, *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2013, s. 75.*

⁸² BOA, HAT.,147-6199, H. 17. 02. 1204/M. 6 Kasım 1789.

İstanbul'a iletildi. Bunun üzerine Sultan III. Selim, merkezden ve İznik civarından en hızlı şekilde asker tedariki yapılarak gemilerle İsmâil taraflarına gönderilmesini emretti. Gerekli hazırlıkların ardından Hüdavendigâr Mütesellimi Mahmud Paşa'ya mirimiranlık rütbesi verildi ve emrindeki yüz elli askerle bu bölgeye yardıma gönderildi. Ancak yapılan tüm bu hazırlıklara rağmen Kili Kalesi kalabalık düşman kuvvetleri karşısında, 5.000 kişilik ordu ile direnemeyerek düştü.⁸³ Kili'nin düşmesinin ardından Tuna hattındaki taarruzlarını arttıran Ruslar, önce Sünne Boğazı'nı ardından da Tolçu ve İsakçı gibi stratejik öneme sahip yerleri ele geçirdi. Ruslar elde ettikleri bu başarıların ardından Tuna Nehri'ni geçerek bölge üzerindeki bir diğer önemli nokta olan İsmâil Kalesi'ni kuşatmak için harekâta geçti.⁸⁴

1790 Tarihli İsmâil (İzmail) Kuşatması

Kili'nin düşmesinin ardından Tuna deltasındaki Rus taarruzu daha da arttı. Ruslar önce Sünne Boğazı'nı ardından Tolçu ve İsakçı gibi stratejik öneme sahip yerleri ele geçirdi. Buraların ele geçirilmesinin ardından Rus komutan Potemkin, Tuna Nehri'nin kenarında bulunan İsmâil Kalesi'nin muhasarasına karar verdi.⁸⁵ İsmâil'i bu defa almaya kararlı olan Ruslar, bu hususta ilk hamleyi ordunun başına General Suvarov'u getirmekle yaptı. Ayrıca kalenin mimarı Barko Purnard'dan da kalenin en zayıf noktasının Bender Kapısı olduğu bilgisi alındı.⁸⁶

Rus tarafında bu hazırlıklılar yapılırken Osmanlı ordusu yeterli hazırlığa sahip değildi. Vezir-i Âzam Şerif Hüseyin Paşa, Ruslarla sulh yapılacağı ümidiyle işi sıkı tutmadı. Bu nedenle Silistre'deki ordu yavaş yavaş çözülmeye başladı. Karargâhta ise çoğu devlet ricalinden olmak üzere bir miktar kapıkulu ocağına mensup askerden başka kimse yoktu. Bu nedenle Gümölcine tarafından İsmâil'e destek kuvvet gönderildi.⁸⁷ Kuban Hanı Baht Giray Han'dan da tedarik edeceği askerlerle birlikte İsmâil'e gitmesi istendi.⁸⁸ Eflâk voyvodası tarafından da kaleye topçu

⁸³ Serhat Kuzucu, a.g.t., s. 135.

⁸⁴ Hakan Engin, a.g.t., s. 75.

⁸⁵ Ahmed Muhtar, *Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmâniye Albümü*, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1332, s. 34.

⁸⁶ Oya Şenyurt, a.g.m., s. 509.

⁸⁷ BOA, C..AS.. 110-4972, H. 29. 02. 1204/M. 18 Kasım 1789; C..AS., 379-15690, H.22. 05. 1204/M. 7 Şubat 1790.

⁸⁸ BOA, C..AS., 816-34670, H. 29. 11. 1204/M. 10 Ağustos 1790.

asker ve mühimmat desteği sağlandı.⁸⁹ 500 kantar siyah barut da ayrı olarak gönderildi.⁹⁰

Kasım ayı içerisinde Rus ordusu, İsmâil önlerine geldi. Limanda yaklaşık 150 Türk gemisi vardı. Rus ordusunun mevcudu ise 28.000 dolaylarındaydı. Bunların çoğunluğunu da Kazaklar oluşturuyordu. Ayrıca Prens de Ligne, Langeron, Potemkin'in yeğeni Samoïlov, daha sonra İslâm'a karşı yapılan savaşlarla adını duyuran Kutuzov ve Zeltuhin de vardı.⁹¹ Suvarov'un emrinde bunların yanı sıra 40 kadar sahra topu da vardı. Ayrıca Oramiral De Ribas da Çatal Adası'nda bulunan 70 top ve gemilerdeki 500 topla Suvarov'a yardım etmek için harekete geçmişti.⁹²

Kuşatma için tüm hazırlığı tamamlayan Suvarov, İsmâil Kalesi'ni hem karadan hem de denizden muhasara etti.⁹³ Kalede yaklaşık 40.000 kişilik bir Osmanlı ordusu vardı.⁹⁴ Ancak bu sayı bazı araştırmacılar tarafından gerçek dışı bulunur. Mehmet Tütüncü ve Andrew Krasnozhon tarafından kaleme alınan "*İsmâil Şehri ve Kaleleri*" isimli kitapta, Türk garnizonunun sayısının 10-15 bini geçmediği, taarruzun başlamasıyla birlikte şehirde 9 bin sivilin bulunduğu, Rusların sayısının da 31 bin olduğu bilgisi yer alır.⁹⁵ Fakat dönemin kroniklerinde İsmâil Kalesi'nde bulunan asker sayısı 40 bin olarak belirtilir.⁹⁶

Osmanlı ordunun yarısını yeniçeriler, yarısını da Kaplan ve Maksud Giray Hanları'nın Tatarlar'ından oluşan askerler oluşturmaktaydı. Kale komutanlığı görevi ise iki kere sadrazamlık makamını reddetmiş olan Aydoslu Serasker Mehmed Paşa'ya verilmişti. Ruslar kaleyi hem karadan hem de denizden kuşatınca, Sultan III. Selim, Aydoslu Mehmed Paşa'ya hiçbir suretle teslim olmamalarını emretti. Bunun üzerine Aydoslu Mehmed Paşa: "*Tuna Nehri ters de aksa, gökyüzü toprağa da düşse, biz kaleyi yine de teslim etmeyiz*" şeklinde cevap verdi.⁹⁷

⁸⁹ BOA, C..AS.. 846-36165, H. 23. 06. 1204/M.10 Mart 1790

⁹⁰ BOA, C..AS., 866-37145, H. 25. 02. 1205/M. 3 Kasım 1790.

⁹¹ Nicolae Jorga, a.g.e., s. 94.

⁹² Serhat Kuzucu, a.g.t., s. 135.

⁹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 575.

⁹⁴ Ahmed Muhtar, a.g.e., s. 34.

⁹⁵ Mehmet Tütüncü; Andrew Krasnozhon, a.g.e., 346.

⁹⁶ Ahmed Muhtar, a.g.e., s.34;

⁹⁷ Ahmed Muhtar,a.g.e., s. 34.

Mevsimin kış, hava şartlarının zorlu olması nedeniyle Ruslar neredeyse bu girişimden vazgeçecekti. Ancak General Potemkin bunu kabul etmedi. Ona göre; Aşağı Tuna boylarındaki bu güçlü kale, mutlak suretle fethedilmeliydi. Daha önce birkaç kez, kaleyi kuşatma girişiminde bulunan Ruslar, kısa bir süre önce bir kez daha böyle bir girişimde bulunsalar da Cezayirli Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerini aşamadılar ve geri çekilmek zorunda kaldılar.⁹⁸ Bu uğurda bazı gemileri ile birkaç bin askerini de kaybeden Ruslar, benzer hataya düşmemek adına bu defa işi daha sıkı tutarak ilerdi. Osmanlı ordusu da kaleyi her ne pahasına olursa olsun teslim etmeme emri almıştı. Hem karadan hem de denizden kaleyi kuşatan Ruslar, kaleyi almak adına birkaç kez taarruza geçseler de büyük zayıf vererek geri çekildi.⁹⁹ Ruslar'ın geri çekilmesiyle birlikte kale tabyaları tamir edildi.¹⁰⁰ Yenipazarı'dan asker desteği sağlandı.¹⁰¹

Rebiü'l-âhîrin 16. günü (22/23 Aralık) Ruslar, yeniden hareket geçti. Ruslar'ın saldırısına Osmanlı birliklerinin de karşı koyması ile birlikte şiddetli muharebeler yaşandı.¹⁰² Bender tarafındaki kapı şiddetli taarruza dayanamadı ve yıkıldı. Başta kale komutanı Aydoslu Mehmed Paşa olmak üzere kalede bulunan halk, Ruslar'a karşı başarılı bir direnç gösterdi. Suvarov, kalenin teslim edilmesini teklif ettiyse de kabul edilmedi. Bunun üzerine Türk kadınlarının da canlarını hiçe sayarak katıldıkları ve büyük bir cesaret gösterdiği tam üç gün süren büyük bir sokak savaşı başladı.¹⁰³

Ruslar kaleye girdiklerinde kalede Kobay Hanı Baht Giray Han'ın kardeşleri Kaplan Giray ve Gazi Giray Sultan ile maiyetlerinde bulunan Çoban Giray ve Maksud Girayzade Mehmed Giray ve diğer Maksud Girayzade Selim Giray adlı üç nefer de vardı. Bu esnada gemilerinden çıkan Rus taburları da şehri taarruza başlamıştı. Kasabadaki Hristiyan nüfus da Ruslarla anlaşarak Müslüman halkı tuzağa düşürdü. Süvarilerden de bir kısmı düşmana teslim olurken bir kısmı da o gece saat ona kadar mücadeleye devam etti. Kale muhafızı Vezir Aydoslu

⁹⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1703-1919)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 97.

⁹⁹ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 1230-1232.

¹⁰⁰ BOA, AE.SSLM.III., 334-19317, H. 20. 02. 1205/M. 29 Ekim 1790.

¹⁰¹ BOA, C..AS.. 220-9389, H. 22. 03. 1204/M. 10 Aralık 1789.

¹⁰² Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 1230-1232.

¹⁰³ Joseph von Hammer, a.g.e., s. 77-78.; Ahmed Muhtar, a.g.e., s. 34.

Mehmed Paşa da kalede bulunan bir tabyanın yardımına giderken Ruslar'ın eline düştü ve tabyanın birine toplanan halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması şartıyla esareti kabul etti. Ancak Ruslar, sözünde durmayarak Aydoslu Mehmed Paşa'nın esareti karşılığında teslim olmayı kabul eden ahaliyi acımasızca öldürdü. Ruslar'ın sözlerinde durmadıklarını gören ahali ise bir kişi dahi kalmayarak canlarını feda edene dek Ruslarla savaştı.¹⁰⁴

Bu mücadelelerde aralarında Serasker Aydoslu Mehmed Paşa ile Kırım Girayzadelerinden, Kuban Hanı Bahtgiray ve kardeşleri Kaplan ve Gazi Giray'ın da olduğu yaklaşık 30.000 asker ve sivil Ruslar tarafından katledildi. Rus generali Langeron'a göre nehre atılan cesetlerden başka 22.700 insan da toprağa gömüldü. Rus kayıpları ise 15.000 dolaylarındaydı.¹⁰⁵ Tütüncü ve Krasnozhon ölenlerin sayısı ile ilgili olarak da verilen rakamların abartı olduğunu, garnizonda en fazla 20 bin kişi bulunduğunu, Türk tarafında ölenlerin sayısının en fazla 12-13 bin dolaylarında olduğunu ifade etmektedir. Yine Tütüncü ve Krasnozhon Rus kayıplarının ise 12 bine kadar olduğunu tahmin edildiğini yazmaktadır.¹⁰⁶ Ancak döneme ait kroniklerde Türk kayıplarının 30 bin olduğu bilgisi yer almaktadır.¹⁰⁷ Müslüman erkek, kadın ve çocuk herkesin kontrolsüz bir biçimde öldürüldüğü bu kuşatmanın şiddetini, Samuil Schiflar tarafından yapılan resimde de görmek mümkündür.

¹⁰⁴ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s. 1230-1232; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 577.

¹⁰⁵ Joseph von Hammer, a.g.e., s. 94-95.

¹⁰⁶ Mehmet Tütüncü, Andrew Krasnozhon, a.g.e., 347.

¹⁰⁷ Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., s.1232.

Resim 1: İsmâil (İzmail) Kuşatması (Aralık 1790)¹⁰⁸

Samuil Schiflar'ın yanı sıra Lord Byron'da "Don Juan" isimli eserinde İsmâil Kuşatması esnasında yaşanan vahşeti şu dizelerle anlatmaktadır:

*"Gariptir ki kadın erkek büyük küçük demeden herkesi
Kırıp geçiren o kaba saba askerlerin bile
Bir an için yüreklerini eritti
Öldürdükleri kişilerin yiğitliği
Bu yaşlı adamın delik deşik edilmesiyle
Çocuklarının yanına devrilmesi
Onların kan çanağına dönmüş gözlerinden yaş akıtmadıysa da
Yaşamın böyle kararlılıkla horlanışı saygı uyandırdı onlarda."*¹⁰⁹

Yine bir başka dizede İsmâil şehrinin yok oluşu şu dizelerle anlatılır:

*"Kent alınmış artık Paşa da
Taş kale de baş eğse önemsizdi.
Dik başlı yiğitliği kalkan olamazdı kente
İsmâil yok oldu! Gümüş ince ay düştü.
Koyu kırmızı haç yükseldi yerine
Hiç solmayacak bir kırmızıydı bu;
Yanan sokaklar yansdı bir kan denizinde*

¹⁰⁸ Mehmet Emin Yılmaz, a.g.m., s. 19.

¹⁰⁹ Lord Byron, *Don Juan*, (çev. Halil Köksal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 334.

*Ay ışığı suda nasıl yansırsa tıpkı öyle.*¹¹⁰

Vahşetin boyutunun dizelere böyle yansıdığı bu kuşatmada, Suvarov'un yanı sıra Kutuzov da önemli görevler üstlendi. Kuşatmada altıncı kolu yöneten Kutuzov, kuşatma sürecindeki mücadelesi ile General Suvarov'un da oldukça dikkatini çekti. Hatta Suvarov, kuşatmanın ardından Potemkin'e gönderdiği raporunda, Kutuzov'u överek, onun ne denli yetkin ve cesur bir isim olduğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda bu raporda, Kutuzov'un yeni savaş tekniklerine oldukça hâkim olduğu belirtilerek kuşatma esnasında bundan ziyadesiyle faydalandığı belirtilmektedir. Bu kuşatma esnasında Tuğgeneral rütbesine sahip olan Kutuzov, vermiş olduğu bu mücadelelerin ardından Korgeneral rütbesine terfi ettirildi.¹¹¹

Bu kuşatma esnasında İsmâil Kalesi'nin muhafazasından sorumlu olan Aydoslu Mehmed Paşa ise yeterli askerî destek ve mühimmata sahip olmamasına rağmen görevini son ana kadar en iyi şekilde yerine getirdi. Bu mücadelenin ardından Sultan III. Selim, ilk iş olarak başarısızlıktan sorumlu tuttuğu Sadrazam Çelebizâde Şerif Hasan Paşayı idam ettirerek yerine Vidin komutanı olan eski sadrazam Koca Yusuf Paşa'yı atadı.¹¹² Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın emriyle buraya daha sonradan bir birlik gönderilse de başarılı olunamadı.¹¹³ Tuna üzerindeki en güçlü kalelerden İsmâil'in düşmesi ve yaşanan kayıplar Bâb-ı Âli'yi barış müzakerelerine mecbur bıraktı.¹¹⁴ Böylelikle 29 Aralık 1791 tarihinde Rusya ile Osmanlı arasında Yaş Antlaşması imzalandı.¹¹⁵

¹¹⁰ Lord Byron, a.g.e., s. 335.

¹¹¹ Mustafa Tanrıverdi, "Mihail Kutuzov'un İstanbul Büyükelçiliği Ve Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1793-1794)", *Çarlık Rusyası ve Boğazlar (Harp Tarihi Çalıştayı Bildirileri)*, (Ed. Gültekin Yıldız; Çoşkun Ünsal), Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2022, s. 12.

¹¹² Şerif Hasan Paşa zaten yıpranmış olan ve birçok mahrumiyet içinde bulunan orduya enerjisiyle yeni bir hamle yapabilecek kudrette değildi. Hatta kumandanlığa bile liyakati yokken sırf kur'a tesadüfıyla en kritik bir vakitte ordu kumandanlığına getirilmişti. Yolsuzlukları ve başarısızlıkları da maiyetindeki askerlere mal ediyordu. Ayrıntılı bilgi için Bk. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 577.

¹¹³ Serhat Kuzucu, a.g.t., s. 134-135.

¹¹⁴ Mustafa Tanrıverdi, a.g.m., s. 2.

¹¹⁵ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyılın Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 37.

Sonuç

İsmâil Kalesi, Tuna deltasındaki önemli Türk kalelerinden birisidir. Sahip olduğu stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca defalarca kez saldırıya uğrayan kale, Tuna deltasındaki diğer Türk kaleleri ile bağlantının sağlanmasının yanı sıra Karadeniz'deki geçişlerin kontrol edilmesine de imkân sağlamaktaydı. Aynı zamanda Osmanlı Devleti için bir hububat deposu olan kale, payitahtın erzak ihtiyacının kayda değer bir kısmını da karşılamaktaydı. Sahip olduğu bu misyon sebebiyle Osmanlı için bir hayli önemli olan kale, Ruslar için de bir o kadar önemliydi. Zira Ruslar'ın en büyük arzusu Kırım'daki hâkimiyetlerini pekiştirerek Karadeniz'de rahatça hareket edebilmektir. Ancak bunu gerçekleştirmenin yolu, bölgedeki İsmâil, Özi, Bender ve İbrail gibi Türk kalelerinin hâkimiyet altına alınmasından geçiyordu. Bu maksatla 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında bu kaleleri almak için harekete geçen Ruslar, İsmâil Kalesi'ni iki kez kuşatmaya çalıştı. Birinci denemelerinde Cezayirli Hasan Paşa komutasındaki birlikler karşısında umduğunu bulamayan Ruslar, ikinci kuşatmada kaleyi almayı başardı.

Kalenin Ruslar tarafından zapt edilmesinin en önemli sebebi ise Osmanlı ordusunun yeterli hazırlığa ve stratejiye sahip olmamasıydı. Aynı anda birden fazla kalenin savunulması da Osmanlı ordusunu zor durumda bırakmıştı. Ayrıca beklenen yardımların zamanında ulaştırılmaması, bazı devlet adamlarının sulh yapılacağı umuduyla işi sıkı tutmamaları gibi gerekçeler de Osmanlı ordusunu başarısızlığa götüren nedenlerdendi. Ancak gerekçeler bunlarla sınırlı değildi. Osmanlı ordusu ile Rus ordusu arasında mühimmat ve donanımın yanı sıra asker sayısı bakımından da büyük fark vardı. Öyle ki, Rus ordusunun sadece İsmâil Kalesi çevresindeki mevcudu 28 bin civarındaydı. Osmanlı ordusunun sayısı ise 15 bin dolaylardaydı. Bunların yarısını Yeniçeriler, yarısını da Kaplan ve Maksud Giray Hanları'nın Tatarlar'ından oluşan askerler oluşturmaktaydı. Kale komutanlığı görevi ise adı defalarca kez firar eylemlerine karışmış olan Aydoslu Serasker Mehmed Paşa'ya verilmişti. Rus ordusunun başına ise hiç savaş kaybetmemiş komutan olarak ün salan Suvarov getirilmişti. Aynı zamanda Ruslar, kalenin mimarı Barko Purnard'dan kalenin en zayıf noktasının neresi olduğu bilgisini alarak ellerini daha da güçlendirmişlerdi.

Bu koşullar altında gerçekleşen ve büyük bir meydan savaşına sahne olan bu kuşatmanın ardından aralarında Serasker Aydoslu Mehmed Paşa ile Kırım Girayzadelerinden Kuban Hanı Bahtgiray ve kardeşleri Kaplan ve Gazi Giray'ın da olduğu yaklaşık 30.000 asker ve sivil Ruslar tarafından katledildi. Rus tarafının kayıpları ise 15.000 dolaylarındaydı. Yaşanan bu kayıplar dolayısıyla tarihe kanlı İsmâil Kuşatması olarak geçen bu kuşatmanın ardından taraflar arasında Yaş Antlaşması imzalandı ve yapılan bu antlaşma uyarınca kale yeniden Osmanlı hâkimiyetine bırakıldı.

Aydoslu Mehmed Paşa ise memuriyeti boyunca zaman zaman emre itaatsizlik vb. sebepler dolayısıyla kötü anılsa da burada gösterdiği cesaretle adını tarihe yazdırmayı başardı. Aynı zamanda bu mücadeleler, Türk kadın ve çocuklarının cesaret ve kahramanlığını bir kez daha dünyaya göstermiş oldu.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Ali Emirî I. Abdülhamid (AE. SABH..I)
BOA. AE. SABH..I. 12-1053, H. 15. 04. 1202/ M. 10 Ocak 1788.
BOA. AE.SABH..I. 293-19695, H. 10. 07. 1203/ M. 6 Nisan 1789.
BOA. AE.SABH..I., 17-1476, H. 10. 07. 1203/M. 6 Nisan 1789.
Ali Emirî III. Selim (AE. SSLM. III.)
BOA. AE.SSLM.III. 132-8036, H. 29. 06. 1204/ M. 16 Mart 1790.
BOA. AE. SSLM.III. 391-22646, H. 23. 09. 1204/M. 17 Haziran 1789.
BOA. AE.SSLM.III. 334-19317, H. 20. 02. 1205/M. 29 Ekim 1790.
Bâb-ı Asafî Tahvil Nişan Kalemi Defterleri (A. DVNSNŞT. d.)
BOA. A. DVNSNŞT. d. 16, H. 29.12.1191/M. 28 Ocak 1778.
Bab-ı Defteri (D.)
BOA. D. 8531-1.
Cevdet Askeriye (C..AS.)
BOA. C..AS. 82-3857, H. 29. 04. 1204/ M. 16 Ocak 1790.
BOA. C..AS., 682-28649, H. 27. 02. 1204/ M. 16 Kasım 1789.
BOA. C..AS.. 204-8741, H. 29. 02. 1204/ M. 18 Kasım 1789.
BOA. C..AS.. 916-39582, H. 11. 08. 1203/M. 7 Mayıs 1789.
BOA. C..AS.. 110-4972, H. 29. 02. 1204/M. 18 Kasım 1789.
BOA. C..AS., 379-15690, H.22. 05. 1204/M. 7 Şubat 1790.
BOA. C..AS.. 816-34670, H. 29. 11. 1204/M. 10 Ağustos 1790.

- BOA. C..AS.. 846-36165, H. 23. 06. 1204/M.10 Mart 1790
 BOA. C..AS.. 866-37145, H. 25. 02. 1205/M. 3 Kasım 1790.
 BOA. C..AS.. 220-9389, H. 22. 03. 1204/M. 10 Aralık 1789.
 BOA. C.. AS., 862/36937, H. 21. 01. 1204/M. 11 Ekim 1789.
 Cevdet Dahiliye (C..DH.)
 BOA. C..DH.. 7-334, H. 16. 05. 1201/ M. 6 Mart 1787.
 BOA. C..DH.. 336-16753, H. 29. 11. 1201/ M. 12 Eylül 1787.
 BOA. C..DH.. 67-3301, H. 15. 04. 1202, M. 24 Ocak 1788.
 BOA. C..DH.. 339-16937, H. 02. 06. 1202/ M. 8 Nisan 1788.
 Cevdet Zabtiye (C..ZB.)
 BOA. C..ZB. 31-1518, H. 19. 05. 1202/ 26 Şubat 1788.
 Hatt-ı Hümayûn (HAT.)
 BOA. HAT. 146-6148, H. 14. 02. 1204/ M. 25 Kasım 1787.
 BOA. HAT. 191-9235, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.
 BOA. HAT. 211-11375, H-29-12-1205, M. 29 Ağustos 1791.
 BOA. HAT. 146-6148, H. 14. 02. 1204/ M. 25 Kasım 1787.
 BOA. HAT. 182-8344, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.
 BOA. HAT. 186-8782, H. 29. 12. 1204/ M. 9 Eylül 1790.
 BOA. HAT. 1451-1510, H. 15. 05. 1203/M. 11 Şubat 1789.
 BOA. HAT. 30-1407, H. 02. 04. 1205/M. 9 Aralık 1790.
 BOA. HAT. 147-6199, H. 17. 02. 1204/M. 6 Kasım 1789.
 Plan, Proje ve Krokiler (PLK_p.)
 BOA. PLK_p. 839-2., H. 05. 07. 1280/M. 16 Aralık 1863.
 BOA. PLK_p. 839-1., H. 05. 07. 1280/M. 16 Aralık 1863.
 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Evrak (TS.MA.e.)
 BOA. TS.MA.e. 434-68, H. 03. 03. 1204/M. 2 Aralık 1788.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Muhtar, *Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmâniye Albümü*, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1332.

Albayrak, Gökçen Coşkun, 19. Yüzyılda Osmanlı Tunas'ında Ticaret, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Başer, Alper, "Kuzeyde Bir Osmanlı Şehri: İsmail Geçidi (1739-1768)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 50, İstanbul 2023 s. 89-124.

Bilge, Mustafa, "Kara Mahmud Paşa (1742-1796)", *Balkanlarda İslâm Medeniyeti: II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, 4-7 Aralık 2003, Tiran-Arnautluk, (haz. Ali Çaksu), IRCICA, İstanbul 2006.

Byron, Lord, *Don Juan*, (çev. Halil Köksal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002,

Cantay, Gönül Güreşsever, “Kaynaklarda Kuzeybatı Karadeniz’de Osmanlı Kaleleri”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 76, 2019, s. 163-184.

Cevdet Ahmed Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt 3, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.

Çakıroğlu, Hülya, “İsmail Kala’sı Muhâsarası” Ed. Mehmet Tütüncü), *International Journal Of Turkology*, 6, 2020 Netherlands, 84-89.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1703-1919)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2011.

Demir, Duygu, “XVIII. Yüzyılda İsmail (İzmail) ve İsakça (İsakçı) Kalelerine Ait İskele ve Ambarların Zahire Sevkiyatlarında Kullanılması”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (2), 2024, s. 1135-1169.

Dursun, A. Haluk, “Osmanlı Arşivinde Tuna Nehri Ve Kıyıları” *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 12/2 (2012), s. 333-339.

Efe, Ayla, “Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e” *OTAM*, 19, 2006, s. 139-174.

Efe, Haydar, “Osmanlı’nın Kuzey Ve Doğu Politikası Ve Rusya’nın “Sıcak Denizlere İnme Politikası” Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları” *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9 (17), 2018, s. 297-334.

Emecen, Feridun, “İsmâil”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 82-84.

Engin, Hakan, *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya Harpleri Sırasında İbrail Kalesi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2013.

Ertekin, Işık, *Kili Kalesi (1767-1792)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 5. Kitap- Cilt 1, (haz. Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Fedakâr, Cengiz, “1787-1792 Osmanlı-Rus Harplerinde Kılburun, Özi Nehri Ve Hocabey Muharebeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 12 (46), 2015, s. 119-136.

Fedakar, Cengiz, *Bender Kalesi (1768-1774)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2019, s.61

Gök, Necdet, “Osmanlı Diplomatasında Ferman Ve Berât Arasında Benzerlik Ve Farklar”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 2000, s. 211-226.

Gümüş, Özdemir Şenay, “Sünne Boğazı’nda Seyrüsefer Güvenliği Ve Kule-i Fener Vakfı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (31), 2016, s. 35-52.

Hammer, Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 17, (çev. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994.

Işık, Mustafa, “XVI. Yüzyılda Akkırman Sancağı”, *Karadeniz Araştırmaları*, Say: 18, 2008, s. 19-37.

İnbaşı, Mehmet, “Anadolu Eyaleti ve İdarecileri”, *Prof. Dr. Mustafa Keskin Armağanı*, (Ed. Remzi Kılıç), İdeal Yayıncılık, İstanbul 2014.

İnbaşı, Mehmet, “Osmanlı-Lehistan Harplerinde Sefer Yolu ve Tuna Nehrinin Stratejik Önemi (XVII. Yüzyıl)”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, Bükreş-Romanya 1-5 Kasım 2006, (2), IRCICA, İstanbul 2011.

İnbaşı, Mehmet, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Eyaleti ve İdarecileri”, *Osmanlı’da Yönetim ve Savaş*, (Ed. Mehmet Yaşar Ertaş ve Hacer Kılıçaslan), Osamer, İstanbul 2017.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*, C. 5, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

Kahya, Ozan, *Özi Kalesi (1768-1792)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2023.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Karal, Enver Ziya, *Selim III.’ün Hatt-ı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Karpat, Kemal, “Bucak”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 341-343.

Keleş Erdoğan; Erçoşkun Tülay, “Stratford Canning’in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu’nun Durumu ve İstanbul’daki Üç İsyan (1807-1809)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56), (2014), s. 265-318.

Kılıç, Orhan, “Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre” *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 23, 2017, s. 29-82.

Koçak, Zülfiye, “1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşında Değişen Dengeler Ve Yaş Antlaşması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2, 2017, s. 459-490.

Krasnozhan, Andrey, “History of Ismail Fortress and City”, (Ed. Mehmet Tütüncü), *International Journal of Turkology*, 6, 2020 Netherlands, s. 6-10.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyılın Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Kuzucu, Serhat, *1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2012.

Mustafa Nuri Paşa, *Netayic Ül-Vukuat*, C. 3-4, (Sad. Neş’et Çağatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992,

Önal, Ahmet, “Sivas Eyaleti Valileri ve Beylerbeyileri (1753-1792)” *Tarihin Peşinde*, 21, 2019, s. İnbaşı, Mehmet, “Bosna Eyaleti ve İdarecileri (1750-1800)”, *Prof. Dr. Abdülkadir Yuvalı Armağanı*, C. 2, (Ed. Mustafa Öztürk vd.), Kardeşler Ofset, Kayseri 2015.

Sarı, Aktaş Sema, “17. Yüzyılın Sonlarında İsmail Kazasında Sosyal ve Ekonomik Yaşam”, *Journal of International Eastern European Studies*, 2 (1), 2020, s. 18-41.

Tanrıverdi, Mustafa, “Mihail Kutuzov’un İstanbul Büyükelçiliği Ve Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1793-1794)”, *Çarlık Rusyası ve Boğazlar (Harp Tarihi Çalıştayı Bildirileri)*, (Ed. Gültekin Yıldız; Çoşkun Ünsal), Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2022.

Tott, Baron De, *Türkler 18 Yy’da: Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar*, (çev. Mehmet R. Uzmen), Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul 1970.

Tütüncü, Mehmet; Krasnozhon, Andrew, *İsmail Şehri ve Kaleleri*, Chernomor’e Yayınevi, Odesa 2019.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 4, 1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Yılmaz, Mehmet Emin, “İsmâil Geçidi’nde Habeşî Mehmed Ağa Câmii Restitüsyon Denemesi”, *International Journal of Turkology*, 6, 2020 Netherlands, s. 18-37.